

CHODSKÉ LIDOVÉ PÍSNĚ VE VÝUCE NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

CHOD FOLK SONGS IN TEACHING AT PRIMARY SCHOOLS

Hana Jindřichová

Resumé

Hlavním záměrem mého příspěvku je zpracování návrhu využití chodských lidových písní při výuce na prvním stupni základních škol. Výsledný zpracovaný seznam písní bude uveden v samotném závěru a budu ráda, když by mohl evokovat větší využití těchto písní v praxi při výuce. Neméně důležitými tématy jsou ale také zmapování současného stavu využívání chodských lidových písní ve školách na Domažlicku a také způsob jejich výuky v dětských chodských národopisných souborech, včetně repertoáru a materiálu, který čerpají z různých sbírek.

Klíčová slova: lidová píseň, folklor, tradice, úpravy písní, dětské lidové soubory, způsob práce vedoucích souborů, zastoupení chodských lidových písní ve zpěvnících na I. stupni ZŠ

Abstract

The main intention of my contribution is to process the proposal for use of Chod folk songs in teaching at primary schools. The resultant list of the songs will be introduced at the end and it will be my pleasure when it evokes a larger usage of these songs in teaching and learning. Equally essential topics are also the mapping the current state of application Chod folk songs at schools in Domažlice region, as well as the way of presenting them in children's Chod ethnographic groups, including the repertoire and materials that are drawn from different collections.

Key words: a folk song, folklore, tradition, arrangements of songs, children's ensembles, a form how the managers of ensembles work, a representation of Chod folk songs in song-books at primary schools

1. ÚVOD

Chodská lidová píseň je na Domažlicku stále živá. Aktivně se jí zabývají národopisné soubory a dudácké muziky, je stále živoucí nejen při organizovaných kulturních akcích, jako jsou festivaly, koncerty či přehlídky. Lidové písně jsou součástí života mnoha místních obyvatel a zpěv těchto písní nechybí při různých rodinných oslavách či setkáních. To se netýká pouze hudebníků, zpěváků či tanečníků, kteří se jí zabývají v rámci své interpretační činnosti v souborech, ale i běžných občanů, kteří lidové písně mají rádi a jakmile je nějaká příležitost, rádi si je zazpívají. A právě tato spontánnost je typická pro národopisnou oblast Chodsko, které se tímto svým způsobem vyčleňuje od ostatních míst a krajů v Čechách a vlastně tvoří jistou analogii ke zpěvné jižní Moravě. Chodská lidová píseň je v určité míře zastoupena ve zpěvnících učebnic hudební výchovy na I. stupni základní školy a v poměrně hojně využívaném zpěvníku *Já, písnička*. Tato práce by měla jejich výskyt zmapovat a obohatit repertoár tvořený těmito písněmi při výuce hudební výchovy na I. stupni základní školy.

2. LIDOVÁ PÍSEŇ NA CHODSKU

Pro komplexní pochopení a uvědomění si specifika regionu Chodsko se v úvodních kapitolách své práce budu zabývat touto oblastí, sběrateli lidových písní a v neposlední řadě těmi nejvýznamnějšími národopisnými soubory, z nichž mnohé mají také dětskou část. Pro vytvoření výběru těch nejvhodnějších a věkově adekvátních a optimálních písní v jednotlivých ročnících budou právě rozhovory s vedoucími dětských folklorních souborů velmi cenné. Důležitá budou ale i setkání s učiteli hudební výchovy na prvním stupni základních škol v Mrákově, Postřekově, Klenčí i Domažlicích, kteří mě seznámí se stávajícím stavem využívání místních, tedy chodských písní při výuce, a očekávám také, že mě v mnohém inspirují. Abych si udělala celkový dojem o stávajících vlastních možnostech užití lidových písní z Chodska, sledovala a zapsala jsem jejich zastoupení v učebnicích hudební výchovy v 1. až 5. ročníku ZŠ a také v hojně využívaných zpěvnících *Já, písnička*, a to I. a II. díl (tedy pro 1. až 4. a 5. až 9. ročník).

3. UŽITÍ CHODSKÝCH LIDOVÝCH PÍSNÍ VE ŠKOLÁCH A SOUBORECH NA DOMAŽLICKU. VÝZKUMNÝ ZÁMĚR.

Domnívám se, že vhodným zdrojem inspirace může být při výběru chodských písní pro I. stupeň základních škol práce a repertoár dětských folklorních souborů na Chodsku a souborů působících při Základní umělecké škole Jindřicha Jindřicha Domažlice, a to hned z několika důvodů.

V případě souborů, které působí nebo i působily na vesnicích (především Postřekov, Mrákov, Klenčí), se jedná z velké části o zkušenost a tradici, která je dána svým způsobem historicky, repertoár byl předáván z generace na generaci a mnozí vedoucí ke stabilnímu kmenovému repertoáru pak vybírají a přidávají další písňový materiál. V případě souborů na ZUŠ se zase jedná o erudované vedení kvalifikovaných pedagogů, kteří získali náležité vzdělání a navíc mají i vztah k Chodsku, neboť mnozí z nich z dětských lidových souborů vzešli.

Důležitým aspektem je jistě také propojení s praxí, tedy s vlastním účinkováním při jevištních provedeních. Podstata těchto souborů není jen výuka a vzdělávání se, cvičení písní, tanců, slovesného projevu, ale také a vlastně především vystupování. Jejich repertoár tedy není jen jakousi teoretickou syntézou písní a textů, které jsou adekvátní věku, ale jsou to písně, které jsou schopny fungovat na jevištích a mají co sdělit posluchači a divákovi. Je tedy zaručena jejich estetická, slovesná a hudební kvalita.

Nejednou se setkáme s tím, že vedoucí souborů u některých písní ani neví, odkud vzešly a v žádném ze zpěvníků je nelze najít. Může se jednat o písně, které se dochovaly pouze v ústní podobě, ale i písně, které pochází z jiných národopisných oblastí a na Chodsku takřikajíc zakořenily. To nám dokládají ale i písně, které jsou uvedeny ve zpěvnících. Některé z nich můžeme slyšet i v určitých variantách v jižních Čechách, na Plzeňsku a Rokycansku, ale i na Moravě.

Na základě výše uvedených aspektů jsem se snažila vytvořit dotazník, jehož respondenty jsou právě dospělí vedoucí těchto dětských lidových souborů. Jeho cílem je určitá inspirace a zjištění, jakým způsobem s dětmi pracují, jakým způsobem zkouší a hlavně jaký mají repertoár a odkud jej čerpají.

Získané informace jsou cenné pro další práci – tedy vytvoření schématu dětských chodských lidových písní, jimiž by bylo vhodné doplnit výuku hudební výchovy na prvním stupni základních škol. Písně by měly být adekvátní věku žáků, tedy 6 – 11 let, praktické zkušenosti vedoucích lidových souborů a jejich repertoár může být v tomto určitém návodem, jak vhodně příslušné písně zařadit a začlenit do výuky. Získané informace budou ale následně také porovnány s poznatky a zkušenostmi z řad vyučujících hudební výchovy 1. stupně základních škol, jimiž bych se ráda zabývala v samostatné kapitole.

Dotazník, který jsem zpracovala speciálně k účelu výzkumu frekvence lidových chodských písní ve školách a v souborech, obsahuje následující položky – dotazy pro vedoucí dětských souborů:

- 1) Název souboru
- 2) Jméno vedoucí/vedoucího a doba praxe
- 3) Věkový průměr dětí
- 4) Počet dětí (hudební složka, taneční složka, příp. jiné)
- 5) Způsob přijímání nových dětí, případné požadavky na ně, věkový limit
- 6) Počet zkoušek v týdnu a jejich délka
- 7) Struktura zkoušky – celkový průběh, jakým způsobem cvičí a učí se nový repertoár
- 8) Prameny, odkud čerpají repertoár
- 9) Kmenový repertoár souboru – chronologicky, s uvedením věku dětí (seznam písní)
- 10) Jak často se repertoár obměňuje či doplňuje

11) Jaký oni sami spatřují význam existence takovýchto souborů

(Přepis odpovědi z dotazníku uvádím v Příloze č. 1.)

12) Různé – další informace a témata, která z rozhovoru vyplynou, o nichž chtějí promluvit a považují za důležité, např. způsob motivace dětí, doprovodný výklad k písni (motivační) apod.

V Příloze č. 1 uvádím dotazník zpracovaný na základě respondentky Marie Johánkové, vedoucí dětského souboru Mráček z Mrákova.

Dětské písně, které využívají ve svém repertoáru chodské lidové soubory a písně, které dále obsahují všechny díly Chodského zpěvníku Jindřicha Jindřicha, následně uspořádám do seznamu podle obtížnosti a věku dětí v jednotlivých třídách.

V tomto pramenu lze najít mnohé písně, které nejsou tak rozšířené, jako ty, které jsou uvedené v učebnicích. Jako příklad může sloužit písnička „Zahryj mi dudáčku“ z *Chodského zpěvníku pro mládež* Jindřicha Jindřicha (str. 48, píseň č. 35).

Píseň je poměrně jednoduchá, dobře zapamatovatelná a není vzhledem k tónovému rozsahu šesti tónů pěvecky náročná. Její text může navíc dobře inspirovat k seznámení dětí s chodskými dudami jako regionálním typickým hudebním nástroje. Jedná se o jednu z písní, kterou bych doporučila pro zařazení do repertoáru na prvních stupních ZŠ.

4. ZÁVĚR

Od svého přestěhování do Domažlic jsem se několikrát aktivně setkala s folklorem, stále je součástí života naší rodiny. Díky své profesi pedagožky na Základní škole Komenského 17 v Domažlicích a také studia na ZČU v Plzni si stále uvědomuji, jak je dobré protknout realitu života na Chodsku s výukovými materiály. Rozhodla jsem se pro téma chodské lidové písně, aniž bych byla aktivním hudebníkem či prošla vzdělávacím procesem na hudební škole (ZUŠ). Chápu jako určitou výzvu a možnost vytvořit materiál, který by mohl být i prakticky využit a navíc by mi téma bylo velmi blízké. Zároveň jsem potěšena, že se během své stávající činnosti na zamýšlené diplomové práci setkávám s pozitivním ohlasem u těch, kterých se toto téma týká nejvíce – vedoucích dětských folklorních souborů i pedagogů oboru hudební výchova na naší škole.

LITERATURA

- 1) JINDŘICH, Jindřich. Chodský zpěvník pro mládež. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1971. VA10,26 703/21- H 5146.
- 2) LIŠKOVÁ, Marie, Hudební výchova pro 1. ročník základní školy. 1. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., 1998. ISBN 80-7235-028-5.
- 3) LIŠKOVÁ, Marie. Hurník Lukáš. Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. Dotisk 2. Vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., 2008. ISBN 80-7235-312-8 .
- 4) LIŠKOVÁ, Marie. Hurník Lukáš. Hudební výchova pro 3. ročník základní školy. Dotisk 2. Vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., 2010. ISBN 978-80-7235-354-5.
- 5) LIŠKOVÁ, Marie. Hurník Lukáš. Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Dotisk 2. Vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., 2010. ISBN 80-7235-322-5.
- 6) LIŠKOVÁ, Marie. Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. 1. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., 1998. ISBN 80-7235-050-1.
- 7) SLAVÍKOVÁ, M. Výchovné využití lidové písně v hudební výchově. In: Sborník *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, s. 33 – 36.
- 8) VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2002.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

- Příloha č. 1: Přepis dotazníku soubor Mráček
- Příloha č. 2: Výskyt chodských lidových písní v učebnici Hudební výchova pro 1. – 5. ročník ZŠ
- Příloha č. 3: Fotografie soubor Mráček
- Příloha č. 4: Píseň Zahraj, mně dudáčku, na dudy.

Příloha č. 1: přepis dotazníku – dětský soubor Mráček z Mrákova

1/ Název souboru

Mráček – soubor funguje od roku 1989, do té doby byla činnost vedena místní základní školou

2/ Jméno vedoucí/vedoucího a doba praxe

Marie Johánková – vede soubor již 27 let, asistují Anna Bayerová a Jitka Růžková

3/ Věkový průměr dětí

Celkový věk: 5 – 15

Děti jsou rozděleny do dvou skupin: 1. skupina 5-9 let, druhá skupina 10 – 15 let

4/ Počet dětí (hudební složka, taneční složka, příp. jiné)

V souboru je celkem 50 dětí, které tvoří dvě složky:

a/ hudební složka - dudácká muzika Dráteníci – když muzikanti odrostou, získávají další, většinou z řad žáků ZUŠ J. Jindřicha Domažlice (v tomto významně pomáhají pedagogové této školy Josef Kuneš a Vlastimil Konrády)

b/ taneční složka – vede Marie Johánková za pomoci asistentek

5/ Způsob přijímání nových dětí, případné požadavky na ně, věkový limit

Do souboru je přijímán v podstatě každý, kdo má o to zájem, požadavky jsou jediné: pořízení vlastního kroje, dětem by mělo být pět let a více (dle zkušeností nemá smysl začínat v mladším věku)

6/ Počet zkoušek v týdnu a jejich délka

1 x týdně á 1 hodina (60 min.)

7/ Struktura zkoušky – celkový průběh, jakým způsobem cvičí a učí se nový repertoár

Zkoušku lze rozdělit na tyto části:

rozcvička – zpívají písničky, snaží se spojit je s pohybem (chození dokola apod.)
nová písnička – nejdříve předříkají slova (mají k dispozici vtištěné), pak se zpívá
spojení písničky s pohybem - např. Nevolický houdolí - zpívají, pak se při mezihře pustí, párové tance
když jsou děti unavené, nebo je cítit nesoustředěnost, následuje krátká pauza

- od února cvičí nové pásmo, písničky z pásma Mrákovská věž

- když nejsou muzikanti, jde hudba z CD

- když je to nebaví, na chvíli se udělá pauza, povídají si

- když je písnička v pásmu, začne se tančit

8/ Prameny, odkud čerpají repertoár – pokud je pramenů více, uvedení jejich procentuálního zastoupení

Chodské zpěvníky Jindřicha Jindřicha, J.Š.Baar

Většinou se hraje se i starší repertoár, který se přizpůsobí současnému složení souboru (některé děti lépe zpívají, některé lépe tančí). Repertoár je přebírán také z velkého souboru. Dříve dětský soubor samostatně neexistoval, ten vznikl až příchodem Marie Johánkové. Vzpomínka na tzv. Přehrávky v Plzni, kdy musely soubory prokazovat svoji kvalifikaci.

9/ Kmenový repertoár souboru – chronologicky, s uvedením věku dětí (seznam písní)

Každý rok se obměňuje, je např. převzaté jednodušší pásmo z velkého souboru, cvičí se průběžně

„My z Mrákova“

(My z Mrákova, Měla babka, Muziky muziky, Rejdovačka, dvě polky

užívají se i mateníky, obkročáky)

„Máje“ aj. (pošlou)

„Hopsasa hejsasa“

„Hadamáci“

před vánoce zpívají koledy

Nej 10 písniček

My z Mrákova,

Nevolický,

Přenechčasný plácek

Mrákovská věž

Nechce mi panenka

10/ Jak často se repertoár obměňuje či doplňuje?

Záleží na tom, kdy jaké děti přijdou nové, s jejich příchodem se zkouší vše od začátku. Za tímto účelem jsou organizovány také prázdninové nebo víkendové tábory, kde se každý den procvičuje repertoár.

11/ Kdo a jakým způsobem písně upravuje?

Marie Johánková si sama vyhledá písně ze zpěvníků J. Jindřicha, vytvoří si pásmo, které nechá ještě hudebně upravit současným ředitelem ZUŠ Josefem Kunešem.

12/ Jaký oni sami spatřují význam existence takovýchto souborů?

Děti se naučí chodské písně přirozenou cestou a naváží kamarádství v souboru mnohdy na celý život. Nejvíce je těší, když děti přejdou a pokračují ve velkém souboru, nebo když se k souboru postupně vrací.

13/ Různé

Vedoucí považují za velmi důležité pro dobré fungování souboru podporu především rodičů a zároveň vstřícnost celé obce.

Příloha č. 2: frekvence chodských lidových písní v učebnicích Hudební výchova pro 1. - 5. ročník ZŠ

Obecně shrnuto:

1. málo lidových písní vůbec
2. velké množství písní umělých
3. přímé uvedení, že je z Chodska, je až ve 4. ročníku ZŠ

Hudební výchova pro 1. ročník základní školy

Mgr. Marie Lišková
1998 SPN – pedagogické nakladatelství, a.s.
Praha
1. vydání
Tisk Grafické tiskárny s.r.o., Velký Šenov
ISBN 80-7235-028-5

Celkem 38 písní

- s. 31 – Za tou naší stodoličkou (Lidová píseň z Čech) - ověřit
- s. 51 – Hrách a kroupy – jen text, nápěv jiný (Lidová píseň z Čech)
- s. 92 – Marjánka – píseň Marjánko, Marjánko (Lidová píseň z Čech)

Koledy:

- s. 44 – Zelená se louka (Lidová vánoční koleda z Čech) – zjistit
- s. 45 – Já malý přicházím koledovat - zjistit

Hudební výchova pro 2. ročník základní školy

Mgr. Marie Lišková, Lukáš Hurník, Ph.D.
2008 SPN – pedagogické nakladatelství, a.s.
Praha
Tiskárna Libertas, a.s. Praha 5
Dotisk 2. Vydání
ISBN 80-7235-312-8

Celkem 39 písní

Koledy

- s. 46 – Dej Bůh štěstí
- s. 47 – Rychle, bratři
- s. 48 – Jak jsi krásné, neviňátko

Hudební výchova pro 3. ročník základní školy

Mgr. Marie Lišková, Lukáš Hurník, Ph.D.

2010 SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost

Praha

Tisk Severografia, a.s. Most

Dotisk 2. vydání

ISBN 978-80-7235-354-5

Celkem 40 písní

Koledy

s. 41 – Nesem vám noviny

s. 42 – Štědrej večer nastal

s. 43 – Veselé vánoční hody

s. 102 – Sousedská – Na našem dvoře (Lidová píseň z Čech) – ověřit

Hudební výchova pro 4. ročník základní školy

Mgr. Marie Lišková, Lukáš Hurník, Ph.D.

2010 SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost

Praha

Tisk Těšínské papírny, s.r.o.

Dotisk 2. vydání

ISBN 80-7235-322-5

Celkem 41 písní

s. 11 – Hdyž sem šel vod Domažlic (Lidová píseň z Chodska) *poprvé!!!*

Koledy

s. 46 – Štěstí, zdraví, Co to znamená – ověřit

s. 48 – Narodil se Kristus Pán

Hudební výchova pro 5. ročník základní školy

Mgr. Marie Lišková

1998 SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost

Praha

Grafické tiskárny, w.r.o., Velký Šenov

1. vydání

ISBN 80-7235-050-1

Celkem 36 písní

s. 35 – Kdyby byl Bavorov – Lidová píseň z Čech – analogie Blízko hu Domažlic

s. 40 – Žádnýj neví, co sou Domažlice – Lidová píseň z Čech

s. 74 – Na rozloučení - Lidová píseň z Čech (z Chodska)

s. 103 – Spádlá z vjišně – Lidová píseň z Čech (z Chodska)

Koledy

s. 52 – Půjdem spolu do Betléma

s. 53 – Já bych rád k Betlému

Příloha č. 3: Fotografie souboru Mráček

(Pošumavský věneček 2015, soukromá sbírka Marie Johánkové)

Příloha č. 4: Píseň Zahraj, mně dudáčku, na dudy

(JINDŘICH, Jindřich. *Chodský zpěvník pro mládež*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1971. VA10,26 703/21- H 5146)

35.

Allegro moderato

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It consists of three staves of music. The first staff begins with a dynamic marking of *mf* and a circled '1'. The second staff has a circled '3' and '6' above the first measure, a dynamic marking of *f*, and a circled 'C7' above the second measure. The third staff has a dynamic marking of *mf* and a circled 'C7' above the first measure. The lyrics are written below the notes. Above the first staff, there are circled numbers '4' and '6' above the first two measures, and 'I 62' above the last two measures. The lyrics are: '1. Za-hraj mně, du-dáč-ku, na dud - dy, na dud - dy, ne - bo mně ty svý dud - dy, dud-dy dyj, ne-bo mně ty svý dud - dy dyj!'. Below the lyrics are four numbered lines of text: '2. Než bych já tě ty svý dud-dy dal, dud-dy dal, rač bych tě na ně zadu-zadudal, rač bych tě na ně zadudal.', '3. Já tám mám mjilenku, nesmím k ní, nesmím k ní, zarostla cesta rákosím, sím, sím, zarostla cesta rákosím.', '4. Haž já to rákosí posekám, posekám, já tě tám, mjilá, nenechám, chám, chám, já tě tám, mjilá, nenechám.' At the bottom, there is a chord progression: 'F, 1, f¹ - d², 4 - 6'.

1. Za-hraj mně, du-dáč-ku, na dud - dy,
na dud - dy, ne - bo mně ty svý dud - dy,
dud-dy dyj, ne-bo mně ty svý dud - dy dyj!

2. Než bych já tě ty svý dud-dy dal, dud-dy dal,
rač bych tě na ně zadu-zadudal, rač bych tě na ně zadudal.

3. Já tám mám mjilenku, nesmím k ní, nesmím k ní,
zarostla cesta rákosím, sím, sím, zarostla cesta rákosím.

4. Haž já to rákosí posekám, posekám,
já tě tám, mjilá, nenechám, chám, chám, já tě tám, mjilá,
nenechám.

F, 1, f¹ - d², 4 - 6